

UDK 821.163.4.09-1(082)

Preliminarno saopštenje

Danilo RADOJEVIĆ (Podgorica)

Dukljanska akademija nauka i umjetnosti

REZENZENTI NJEGOŠEVE ANTOLOGIJE

U ovome radu prvi put su publikovane i analizirane recenzije koje su na rukopis Njegoševe antologije usmene deseteračke epike *Gorsko ogledalo* (Beograd, 1845) napisali Vasilije Lazić i Jovan Sterija Popović. Autor posebnu pažnju posvećuje problemu naziva antologije, ukazujući na mogućnost da je Simo Milutinović Sarajlija izvorni, rukopisni naziv *Gorsko ogledalo* u štampanome izdanju izmijenio u *Ogledalo srbsko*. Kao prilog tekstu date su fotokopije originala recenzija Vasilija Lazića i Jovana Sterije Popovića.

Ključne riječi: *Petar II Petrović Njegoš, recenzija, Gorsko ogledalo*

Pošto je Njegoš dovršio antologiju epskih pjesama, pod naslovom *Gorsko ogledalo*, na Blagovijest (19. januara) 1945. godine, rukopis je uputio Simeonu Milutinoviću Sarajliji, da se postara oko štampanja. Sarajlija je predao rukopis cenzoru knjiga Popečitelstva prosvještenija Vasiliju Laziću.¹ U Arhivu Srbije našao sam dvije recenzije na rukopis Njegoševe antologije, Vasilija Lazića i Jovana Popovića Sterije. O tim recenzijama, koliko mi je poznato, do sada nije pisano.

Svoju recenziju, koju je napisao 8. avgusta 1845. godine, Vasilije Lazić uputio je: „Visokoslavnomu Popečitelstvu prosvještenija“, čiji je načelnik bio Jovan Sterija Popović. Lazićeva recenzija glasi:

¹ Vasilije Lazić (Susak, Srijem, 1798 – Beograd, 17. avgusta 1876). Završio je gimnaziju i bogosloviju u Sr. Karlovcima; studirao je pravo u Pešti. Radio je kao advokat u Somboru, a u Učiteljskoj školi predavao slovenski i nemački jezik. Pošto je došao u konflikt s gradskom upravom prešao je u Srbiju, u Kragujevac, a zatim u Beograd (Vračar), đe je bio sekretar Praviteljstvujušćeg sovjeta i Konzistorije. Duže vremena bio je cenzor knjiga i novina. Suprotstavljao se Vukovoj jezičkoj reformi, pa je Đ. Daničić dva puta odgovarao (1848) na njegove napade na prijevod „Novoga zavjeta“.

„Pjesne narodne nazvane: *Ogledalo Srbsko*, pregledao sam u rukopisu, i sudim o njima, da se mogu pečatati. Istina, izražavaju se onde, no sasvim redko, Crnogorci, Srblji neprijateljski protivu Turaka, želeći n. pr. Caru Turskomu: da ga Srbi živa rasparaju, da mu se ljudi narugaju; da mu Moskovi carstvo razore; govoreći, da je Turčin nekij pod nožem Srbskim pasju ispustio dušu. Koje se viditi može i u samoj priloženoj Pjesnarici (...) naročito na listu, ili tabaku 18 i 25. No inače i nemože biti, kada se dva naroda među sobom biju. A drugo i ne mogu se podobna izraženija tako smatrati, ako bi mi sada govorili, ili nameravali što protivno političkomu bitiju turskomu, zašto su to sve vešti, koje su se davno zbile, i davno prepovedale i pevale, i koje niko već ne može izgladiti iz Istorije naroda crnogorskoga, ili nesbivšima se učiniti. A najposle čaem više naredbe od Visokoslavnoga Popečitelstva.

No. 3. U Beogradu 8. Avgusta 1845.

Censor kn(jiga)

Vas. Lazić²

Cenzor V. Lazić pominje neke iskaze u pjesmama koji bi mogli izazvati politički otpor turskih vlasti, pošto je Srbija, iako je Hatišerifom od 1830. dobila samoupravu i pokroviteljstvo stranih sila, bila zavisna od Turskog Carstva, plaćala danak, a u gradovima bile stacionirane turske posade. Cenzor Lazić nalazi opravdanje jer su u Antologiji opjevani davni događaji, kada su se dva naroda među sobom bila (ratovala), da je zbog toga bilo razumljivo i korišćenje za neprijatelja uvrjedljivih riječi. Takav odnos stvarao je koheziju naroda. Zbog toga V. Lazić zaključuje da se ti sadržaji ne mogu odstraniti „iz Istorije naroda crnogorskoga“, ali da naredbu za štampanje te antologije može donijeti Popečiteljstvo.

Jovan Sterija Popović napisao je slijedeću recenziju i uputio je, 29. avgusta 1845, cenzoru knjiga Vasiliju Laziću:

„U sledstvu predstavljenija g. cenzor od 8. t. m. No. 3. kasatelno narodnim pesmama pod nazvanjem *Ogledalo srbsko*, odgovara se od strane Popečitelstva prosvēštenija da obstojateljstva koja je g. cenzor primetio pečatanju istoga dela, na putu stajati ne mogu. Po čemu i povraća mu se priposlati rukopis daljeg radi po nadležnosti postupka. Da se odpravi.

J. S. Popović³

² Arhiv Srbije, MPS, f. V, No 33, 1845.

³ Arhiv Srbije, f. V, No 33, 1845.

Knjiga je štampana u Pravitelstvenoj tipografiji u Beogradu, sedam mjeseca docnije: „Djelo pod titulom *Ogledalo srbsko* (...) izlazi s koncem ovog mjeseca iz pečatnje“, tj. krajem marta 1846. godine.⁴

Poznato je da je u Crnoj Gori, u Mitropolitskoj knjigopečatnji, osim kalendara crnogorskog *Grlice*, objavljeno nekoliko knjiga (Sarajlijina *Dika crnogorska* i dr.); postavlja se pitanje zašto je štamparija prestala da radi. Miloš Popović kaže: „...budući da nema radnika, sada se tu ništa ne štampa, te vladika (...) morao je svoja najnovija poetična djela: *Luča mikrokozma* i *Ogledalo srbsko* poslati u Beograd, da se ovde naštampaju, a najnovije: *Gorski vijenac* štampao je u Beču“.⁵

U Crnoj Gori bio je uzak krug čitalaca, ali je i u Srbiji bio u početku proces opismenjavanja stanovništva. Tako je, tri godine nakon objavljivanja *Ogledala srbskog*, u Okrugu beogradskom bilo samo 276 učenika u osnovnim školama, i to bez ijedne učenice.⁶ Kada je uputio Sarajliji rukopis *Luče mikrokozma* (24. VI 1845), kazao mu je da za troškove štampanja pozajmi novac od zemunskoga trgovca Vasa Vasiljevića, a u sljedećem pismu (19. VIII) Njegoš kaže da mu uputi 100 primjeraka, a 400 da preda knjižaru Vozaroviću, „ako može neka ih proda. Ako li se ne mogu prodati, a ono neka raspolaže s njima kako oće, makar ako će ih na žrtvu mišima i moljcima dati“.⁷ Iako je više puta molio, knjiga nije na vrijeme objavljena, pa je u pismu, poslije jedanaest mjeseca, Sarajliji pisao (30. maja 1846): „Ja sam se nadao, a po tvome obećanju, da će *Luča* iz pečatnje izići još u početku ove godine (...) a nje, barem ovamo, još nema“, zato ga pita, da li „leži i sad u rukopisu“.⁸

Kada se imaju u vidu Njegoševe političke smjernice, može se (opravdano) pretpostaviti da je želio da šire utiče na događaje, znajući da izdanja iz Crne Gore ne dopijevaju do čitalaca kojima se želio obratiti svojim pjesničkim djelima kao i tvorevinama crnogorskoga usmenog stvaralaštva, iz kojih se mogla steći slika o dugoj i istrajnoj borbi crnogorskoga naroda za očuvanje vlastite slobode.

Sedam mjeseca pošto se pojavila ta antologija crnogorske epike, navođena je kao izvor o crnogorskoj istoriskoj drami: „Dalje, pak, da je Crna

⁴ *Srbske novine*, br. 20, 12. marta 1846

⁵ Miloš Popović: „Crna Gora i Crnogorci“, *Glasnik Društva srbske slovesnosti*, sv. 1, Beograd, 1847, str. 200. - Miloš Popović (Novi Sad, 1820 – Beograd, 1879), školovao se u N. Sadu; početkom 1843. prešao u Srbiju; uređivao *Srbske novine* (1844–56. i 1857–59); uređivao je i list *Vidovdan* (1861–76). Autor je teksta „Glas iz Srbije o pitanju narodnosti“ (1865).

⁶ Arhiv Srbije, Visokoslavnom sovetu. Stanja osnovni škola za godine 1849, 1850, 1851, u Beogradu, 15. februara 1852.

⁷ *Pisma*, knj. III, 251.

⁸ *Pisma*, knj. III, 306.

Gora zavisima, to bi ona onda bila podložna danak davati, kao što proče zavisime provincije daju. Danak kojega Crnogorci daju jest: oštra sablja i poljana, a ko se želi bolje uvjeriti o tome neka posmotri crnogorske pjesme *Ogledalo srbsko*, pak će se uveriti i o onome danku 1750. god., koga je iskao bosanskij vezir u vladike Vasilija“.⁹

Pitanje naziva koji je dao Njegoš antologiji epskih pjesama otvorio je Lj. Zuković, uputivši Jevtu M. Miloviću kopiju rukopisa šest pjesama mitropolita Petra I Petrovića, koje se čuvaju u Muzeju Marka Miljanova Popovića. Na prijepisu tih pjesma zapisao je Vuk Karadžić da ih je Petar Marković „napisane donio iz Crne Gore 1828. godine u Kragujevac“ i da mu ih je predao. U Vukovoj bilješci dalje stoji: „Ovo zato bilježim da se zna da je ono što su ove pjesme u 'Pjevaniji' Sime Milutinovića i u 'Gorskom vijencu' (...) drukčije...“ Lj. Zuković je dao objašnjenje, u zagradama: „(zadnju riječ u naslovu Njegoševog djela precrtao Vuk, pa na njeno mjesto dopisao 'ogledalu')“.¹⁰ Taj zapis V. Karadžića dragocjeno je svjedočanstvo o tome da je Njegoš svojoj antologiji bio dao naslov: *Gorsko ogledalo*, što predstavlja njegovu metaforičnu zamjenu pridjeva *crnogorsko*. Tu metaforiku primijenio je kada se odlučio za naslov djela *Gorski vijenac*.¹⁰

Navedeni zapis potvrđuje da je V. Karadžić imao u rukama originalni rukopis Njegoševe antologije, s Njegoševim naslovom. Kad je rukopis antologije donijet u Beograd (prvih mjeseca 1845. godine), Vuk Karadžić je boravio u Srbiji „i tom prilikom izradio povratak svoje penzije“ koju je bio izgubio 1842. zbog dinastičke promjene.¹¹

Potvrdu vrijednoga svjedočenja V. Karadžića o nazivu *Gorsko ogledalo* nalazimo i u recenzijama V. Lazića i J. S. Popovića, jer se u njima isključivo govori o crnogorskim epskim pjesmama u antologiji, o njihovom karakteru koji odgovara istoriji „naroda crnogorskog“.

Može se pretpostaviti da je i devet pjesama Filipa Višnjića, o ustanku u Srbiji, naknadno unio Sarajlija, pa je i na kraju Njegoševa Predislovlja dodata rečenica da je tih 9 pjesama uzeto iz već „pečatane“ Vukove knjige.

Zanimljiv je podatak da još nijesu pronađeni rukopisi dvije Njegoševe knjige (*Luča mikrokozma* i *Ogledalo srbsko*), koje su štampane u Beogradu, jer sam se lično, više puta, uvjeravao da je sačuvan veliki broj manje važnih arhivalija iz toga perioda. Možda su ti rukopisi dospjeli u neku privatnu biblioteku, pa su ostali nedostupni naučnoj javnosti. Kao što je poznato, bolje sreće bio je dio rukopisa *Gorskog vijenca*, pa ga je, za naučnu upotrebu, kritički

⁹ *Srbske novine*, br. 86, Beograd, 29. oktobra 1846.

¹⁰ J. M. Milović: *Petar I Petrović Njegoš. Pisma i druga dokumenta. Građa: 1821–1830*, knj. 2, Titograd 1988, str. 332.

¹¹ J. Skerlić, *Istorija novije srpske književnosti*, Beograd 1953, 232.

obradio J. M. Milović. I za taj rukopis nije se znalo jedno vrijeme. Pričala mi je bibliotekarka Olga Perić da ga je, sasvim slučajno, našla iza reda knjiga u Dvorskoj biblioteci u Beogradu.

Danilo RADOJEVIĆ

REVIEWERS OF NJEKOŠ'S ANTHOLOGY

Reviews of the manuscript of Njegoš's anthology of oral decasyllabic epics *Gorsko ogledalo* (Belgrade, 1845) written by Vasilije Lazić and Jovan Sterija Popović are published and analysed for the first time in this paper. The author pays special attention to the issue of anthology name, pointing out the possibility that Simo Milutinović Sarajlija changed the original manuscript name *Gorsko ogledalo* into *Ogledalo srbsko* in printed edition. Copies of original reviews by Vasilije Lazić and Jovan Sterija Popović are given as an appendix to the text.

Key words: *Petar II Petrović Njegoš, review, Gorsko ogledalo*

Губерния,

Exceq. 37. London & Bank of England

[illegible]

Ja se ogryzab
J. W. W. W. W.

7438 - 860240 5th

